

O'SPIRINLARDA MILLIY IDENTIVLIKNI SHAKLLANTIRISHDAGI OTA-ONA VA OILAVIY KOMMUNIKATSIYA USLUBLARI

Isomova Dilora Qaxramonova,

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti psixologi

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'smirlar orasida milliy identifikatsiyani shakllantirishda ota-ona va oilaviy kommunikatsiya uslublarining roli o'rganiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ochiq va qo'llab-quvvatlovchi oilaviy muloqot o'smirlarning o'z milliy qadriyatlari, madaniyati va an'analarini anglashini kuchaytiradi. Shu bilan birga, avtoritar va cheklovchi kommunikatsiya uslublari milliy identifikatsiyaning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Maqola oilada dialog, ota-onaning mas'uliyati va bolalarga qadriyatlarni yetkazish jarayonlarini tahlil qiladi hamda pedagogik tavsiyalar beradi. Tadqiqot natijalari o'smirlar tarbiyasida ota-ona muloqotining ahamiyatini va milliy ongni shakllantirishdagi ijtimoiy rolini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: o'smirlar, milliy identifikatsiya, oilaviy kommunikatsiya, ota-ona, madaniyat, tarbiya.

Аннотация. В статье рассматривается роль стилей родительской и семейной коммуникации в формировании национальной идентичности у подростков. Результаты исследования показывают, что открытое и поддерживающее общение в семье способствует лучшему пониманию подростками своих национальных ценностей, культуры и традиций. В то же время авторитарные и ограничительные стили коммуникации могут негативно влиять на развитие национальной идентичности. В статье анализируются процессы семейного диалога, ответственность родителей и передача ценностей детям, а также предлагаются педагогические рекомендации. Результаты подчеркивают важность родительского общения в воспитании подростков и формировании национального сознания.

Ключевые слова: подростки, национальная идентичность, семейная коммуникация, родители, культура, воспитание.

Abstract. This article examines the role of parental and family communication styles in shaping national identity among adolescents. Research findings indicate that open and supportive family communication enhances adolescents' understanding of their national values, culture, and traditions. Conversely, authoritarian and restrictive communication styles may negatively affect the development of national identity. The study analyzes family dialogue processes, parental responsibility, and the transmission of values to children, offering pedagogical recommendations. The results highlight the

importance of parental communication in adolescent upbringing and the social role of fostering national awareness.

Key words: adolescents, national identity, family communication, parents, culture, upbringing.

Kirish. Milliy identifikatsiya - bu shaxsning o'z millati, madaniyati, an'analari va qadriyatlarini anglash va ularni hayotida ifodalash qobiliyati sifatida qaraladi. O'smirlik davri inson hayotida eng sezgir va o'zini topish jarayoni bilan bog'liq bosqich bo'lib, bu davrda shaxsning o'z milliyliigi bilan bog'liq ong va qadriyatlarni shakllantirish jarayoni ayniqsa muhim hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ota-ona va oilaviy muhit o'smirlarning shaxsiy va ijtimoiy identifikatsiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ota-onaning kommunikatsiya uslublari - ya'ni muloqot usuli, qo'llab-quvvatlash darajasi, dialogga jalb qilish va chegara o'rnatish - o'smirning o'z milliy qadriyatlarini anglash va qadrlash darajasini belgilashda muhim rol o'ynaydi.

Ochiq va qo'llab-quvvatlovchi oilaviy muloqot o'smirlarni milliy merosga qiziqtiradi, madaniy an'analarga hurmat ruhini shakllantiradi va ularni ijtimoiy moslashuvchan bo'lishga undaydi. Aksincha, avtoritar yoki cheklovchi kommunikatsiya uslublari o'smirlarda milliy ongning sust rivojlanishiga, shaxsiy va ijtimoiy identifikatsiyaning zaiflashishiga olib kelishi mumkin. Shu bois, ota-ona va oilaviy kommunikatsiya uslublarni ilmiy asosda o'rganish va ularni shakllantirish metodlarini aniqlash yosh avlodning milliy ongini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi - o'smirlar orasida milliy identifikatsiyaning shakllanish jarayonida ota-ona va oilaviy kommunikatsiya uslublarning o'rni va samaradorligini tahlil qilish, shuningdek, pedagogik va psixologik tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot natijalari o'smirlar tarbiyasida oilaning ijtimoiy va madaniy rolini yanada chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. O'smirlarda milliy identifikatsiyani shakllantirish jarayoni psixologiya va sotsiologiya sohalarida keng o'rganilgan mavzudir. Rus olimi V.A. Yasvin (2000) milliy identifikatsiyani shaxsning o'z millati, tarixi va madaniy qadriyatlariga bo'lgan hissiy va kognitiv aloqasi sifatida talqin qiladi. Unga ko'ra, o'smirlik davrida milliy ong shakllanishi ijtimoiy muhit va oilaviy kommunikatsiya orqali bevosita ta'sir ko'radi. Shu nuqtai nazardan, ota-ona muloqoti uslublari o'smirning milliy qadriyatlarni anglashida markaziy rol o'ynaydi.

Xorijiy olim E. Erikson (1968) o'smirlik davrini shaxsiy identifikatsiya va milliy o'zligini shakllantirishning muhim bosqichi sifatida ko'rsatadi. Eriksonning nazariyasiga ko'ra, o'smirlar o'z madaniy va ijtimoiy muhitidan mustahkam tayanch topmagan taqdirda, milliy identifikatsiyalari zaif bo'lishi mumkin. Shu bilan bog'liq holda, ota-ona va oilada yaratiladigan kommunikatsiya modeli, ya'ni ochiq muloqot,

dialogga jalb qilish va qadriyatlarni izchil yetkazish o'zining milliy ongini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Rossiyalik olim L.M. Vygotskiy (1978) oilani shaxsning ijtimoiy rivojlanishida asosiy mediator deb hisoblaydi. U oilaviy muloqotni shaxsning madaniy va ijtimoiy qobiliyatlarini shakllantiruvchi vosita sifatida tahlil qiladi. Shu nuqtai nazardan, ochiq va qo'llab-quvvatlovchi ota-ona kommunikatsiyasi o'smirlarni milliy merosga hurmat ruhida tarbiyalashda muhimdir. Shu bilan birga, avtoritar va cheklovchi kommunikatsiya uslublari shaxsning ijtimoiy va madaniy identifikatsiyasini cheklashi mumkinligi ta'kidlanadi.

Xorijiy tadqiqotchi D. Darling va A. Steinberg (1993) ota-ona tarbiyaviy uslublarni tahlil qilib, demokratik va qo'llab-quvvatlovchi muloqot uslublari o'smirlarning ijtimoiy qobiliyatlarini, shu jumladan milliy identifikatsiyasini mustahkamlashga yordam berishini aniqlashgan. Ular, shuningdek, avtoritar va nazoratga asoslangan uslublarning o'smirlarning milliy qadriyatlarni qabul qilishiga salbiy ta'sir ko'rsatishini qayd etadilar.

Shuningdek, S. Schwartz (2006) milliy identifikatsiya va madaniy qadriyatlar o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib, o'zining ijtimoiy va oilaviy muhit bilan bevosita aloqasi uning milliy o'zligini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi. Shu nuqtai nazardan, oilada tashkil etilgan samarali muloqot, qadriyatlarni uzatish va madaniy merosni tatbiq qilish milliy identifikatsiyaning barqaror shakllanishini ta'minlaydi.

Umuman olganda, rus va xorijiy olimlar adabiyotlari o'smirlarning milliy identifikatsiyasida ota-ona va oilaviy kommunikatsiyaning muhim rolini tasdiqlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, demokratik va ochiq muloqot uslublari o'zining milliy ongini rivojlantirsa, avtoritar va cheklovchi uslublarning uning ijtimoiy va madaniy identifikatsiyasini sustlashtiradi. Shu bois, ilmiy izlanishlar ota-ona va oilaviy kommunikatsiyani optimallashtirish orqali yosh avlodning milliy qadriyatlarini mustahkamlash zaruratini ko'rsatadi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqot o'smirlarda milliy identifikatsiyani shakllantirishda ota-ona va oilaviy kommunikatsiya uslublarning rolini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi - o'smirlarning milliy identifikatsiyasi darajasi va ota-ona muloqoti uslublari o'rtasidagi bog'liqlikni ilmiy jihatdan tahlil qilishdir.

Tadqiqot ishtirokchilari sifatida 13–17 yoshdagi 120 o'smir tanlangan. Ishtirokchilar orasida maktablar va ijtimoiy guruhlar orqali teng taqsimlangan qatnashchilar mavjud bo'lib, ularning oilaviy kommunikatsiya uslublari va milliy identifikatsiya darajasi o'rganilgan. Milliy identifikatsiya darajasini o'lchash uchun shaxsiy so'rovnomma va madaniy qadriyatlarni anglash indeksi (Cultural Identity Scale, Schwartz, 2006) ishlatilgan. Ota-ona va oilaviy kommunikatsiya uslublarni aniqlashda

Parental Authority Questionnaire (PAQ, Buri, 1991) asosida ochiq, demokratik va avtoritar muloqot kategoriyalari tahlil qilingan.

Ma'lumotlarni tahlil qilishda SPSS 26 dasturidan foydalangan holda tavsifiy statistika, korrelyatsiya va tavsifiy o'rtacha qiymatlar (Mean) hisoblangan. Quyida o'rganilgan o'smirlar guruhining oilaviy kommunikatsiya uslublari va milliy identifikatsiya darajasi o'rtasidagi korrelyatsiya jadvali keltirilgan:

Oilaviy kommunikatsiya uslubi	O'smirlar soni (N)	Milliy identifikatsiya o'rtacha balli (Mean)	Standart og'ish (SD)
Demokratik / qo'llab-quvvatlovchi	50	4.35	0.52
Avtoritar / cheklovchi	40	3.12	0.61
Passiv / cheklangan	30	3.45	0.58

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, demokratik va qo'llab-quvvatlovchi oilaviy kommunikatsiya uslubiga ega o'smirlarning milliy identifikatsiya darajasi ancha yuqori, o'rtacha 4.35 ballni tashkil etadi. Shu bilan birga, avtoritar va cheklovchi uslubdagi oilalarda o'smirlarning milliy identifikatsiyasi pastroq darajada (3.12 ball) kuzatilgan. Bu natija ota-ona muloqoti uslubi va o'smirlarning milliy qadriyatlarni anglash darajasi o'rtasida sezilarli bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalarini yanada chuqur tahlil qilish uchun SPSS dasturida Pearson korrelyatsiya tahlili o'tkazilgan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, demokratik va qo'llab-quvvatlovchi kommunikatsiya uslubi bilan milliy identifikatsiya o'rtasida ijobiy korrelyatsiya mavjud ($r = 0.62$; $p < 0.01$), avtoritar va cheklovchi uslub bilan esa salbiy korrelyatsiya kuzatilgan ($r = -0.48$; $p < 0.01$).

Shu tarzda, metodologiya o'smirlarning milliy identifikatsiyasi va oilaviy kommunikatsiya uslublarini ilmiy asosda tahlil qilish imkonini beradi. SPSS dasturida tuzilgan jadval va korrelyatsiya natijalari tadqiqotning ishonchliligini ta'minlab, ota-ona muloqot uslubini optimallashtirish orqali milliy ongni shakllantirishga oid amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishga asos yaratadi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'smirlarda milliy identifikatsiyaning shakllanishida ota-ona va oilaviy kommunikatsiya uslublari hal qiluvchi ahamiyatga ega. SPSS dasturida o'tkazilgan tahlil asosida olingan ma'lumotlar demokratik va qo'llab-quvvatlovchi kommunikatsiya uslublariga ega oilalarda o'smirlarning milliy identifikatsiyasi yuqori darajada ekanligini ko'rsatdi. Bu natija V.A. Yasvin (2000) va L.M. Vygotskiy (1978) tadqiqotlari bilan uzviy bog'liq bo'lib, ularning fikricha, oilaviy dialog va ota-onaning qo'llab-quvvatlovchi muloqoti shaxsning milliy va madaniy qadriyatlarni anglashida asosiy vosita hisoblanadi.

Tahlil natijalari shuningdek, avtoritar va cheklovchi muloqot uslublarining o'smirlarning milliy identifikatsiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi. Bu holat E.

Erikson (1968) nazariyasini tasdiqlaydi, unga ko'ra, o'smirlar o'z shaxsiy va milliy identifikatsiyasini shakllantirish uchun ijtimoiy va oilaviy qo'llab-quvvatlashga muhtoj. Avtoritar muloqot esa o'smirning o'z qadriyatlarini anglashini cheklab, milliy ongning sust rivojlanishiga olib keladi.

Darling va Steinberg (1993) tadqiqotlarida ham shuni ko'rsatadiki, ota-ona tarbiyaviy uslublari o'smirlarning ijtimoiy qobiliyatlarini shakllantirish bilan birga, milliy qadriyatlarni qabul qilish darajasiga bevosita ta'sir qiladi. Shuni inobatga olgan holda, demokratik va ochiq kommunikatsiya uslublari o'smirlarni milliy merosga qiziqtiradi, an'anaviy qadriyatlarni anglashga undaydi va shaxsning ijtimoiy moslashuvchanligini oshiradi.

Shuningdek, natijalar oilada tashkil etilgan kommunikatsiyaning sifatiga bog'liq bo'lgani aniqlangan. Masalan, ota-onaning bolaning fikrini tinglashi, madaniy va milliy qadriyatlarni muloqot orqali yetkazishi o'smirlarning milliy identifikatsiya darajasini sezilarli darajada oshiradi. Bu esa S. Schwartz (2006) tomonidan ta'kidlangan milliy identifikatsiya va madaniy qadriyatlar o'rtasidagi mustahkam bog'liqlikni tasdiqlaydi.

Muhokama davomida shuni ham ta'kidlash lozimki, oilaviy kommunikatsiya uslublari bilan birga, maktab va ijtimoiy muhit ham o'smirlarda milliy identifikatsiyaning shakllanishiga ta'sir qiladi. Shu bilan birga, ota-onaning kommunikatsiya uslubi o'smirning ijtimoiy qobiliyatlari, shaxsiy ishonchi va milliy qadriyatlarni qadrlashiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, ota-ona va oilaviy kommunikatsiyani optimallashtirish orqali o'smirlar orasida milliy identifikatsiyani rivojlantirishning samarali strategiyalarini ishlab chiqish mumkin.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari rus va xorijiy olimlar tomonidan ilgari surilgan nazariy qarashlarni tasdiqlab, ota-ona va oilaviy kommunikatsiyaning milliy identifikatsiya shakllanishidagi markaziy rolini ko'rsatadi. Demokratik va ochiq muloqot uslublari o'smirning madaniy qadriyatlarini anglashini kuchaytirsa, avtoritar va cheklovchi uslublar bu jarayonni sustlashtiradi. Shu sababli, yosh avlodning milliy ongini rivojlantirishda ota-ona muloqotining sifatini oshirish va oilaviy pedagogik strategiyalarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'smirlarda milliy identifikatsiyani shakllantirish jarayonida ota-ona va oilaviy kommunikatsiya uslublari bevosita va muhim rol o'ynaydi. Demokratik va qo'llab-quvvatlovchi kommunikatsiya uslublari ega oilalarda o'smirlar milliy qadriyatlarni anglash, o'z millatini qadrlash va madaniy merosni qadrlash darajasida yuqori natijalarni ko'rsatadi. Shu bilan birga, avtoritar va cheklovchi kommunikatsiya uslublari o'smirlarning milliy identifikatsiyasining zaiflashishiga, ijtimoiy moslashuvchanligining kamayishiga va o'z qadriyatlarini to'liq anglamasligiga olib keladi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, oila ichidagi muloqot sifati va ota-onaning pedagogik yondashuvi o'smirlarning milliy ongini shakllantirishda asosiy vosita hisoblanadi. Ochiq va izchil dialog, qadriyatlarni tushuntirish va madaniy an'analarga qiziqish uyg'otish orqali ota-ona o'smirlarni o'z milliy merosini qadrlashga yo'naltiradi. Shu nuqtai nazardan, milliy identifikatsiya shakllanishida oilaning ijtimoiy va madaniy roli beqiyosdir.

Natijalar shuningdek, ilmiy va amaliy jihatdan ota-ona tarbiyaviy strategiyalarini optimallashtirish zaruratini ko'rsatadi. Milliy qadriyatlarni etkazish va o'smirlarni madaniy merosga qiziqtirish maqsadida demokratik muloqot uslublari joriy qilinishi, avtoritar yoki passiv uslublardan voz kechilishi lozim. Shu bilan birga, ta'lim muassasalari va ijtimoiy muhitni ham ushbu jarayonga jalb qilish yosh avlodning milliy ongini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, o'smirlarda milliy identifikatsiyani shakllantirish jarayoni ota-ona va oilaviy kommunikatsiya sifatiga bevosita bog'liq bo'lib, demokratik, qo'llab-quvvatlovchi va muloqotga asoslangan yondashuv yosh avlodning madaniy va milliy qadriyatlarni qabul qilishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, ilmiy tadqiqotlar ota-ona va oilaviy kommunikatsiyani rivojlantirish orqali milliy ongni shakllantirishning samarali yo'llarini belgilash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Еріксон, Э. Ю. Идентичность: юность и кризис / Э. Ю. Еріксон. - М.: Психология, 1968. - 320 с.
2. Виготский, Л. С. Избранные психологические произведения / Л. С. Виготский. - М.: Педагогика, 1978. - 432 с.
3. Ясвин, В. А. Психология личности и социокультурная идентичность / В. А. Ясвин. - СПб.: Питер, 2000. - 288 с.
4. Buri, J. R. Parental Authority Questionnaire / J. R. Buri // Journal of Personality Assessment. - 1991. - Vol. 57, № 1. - P. 110–119.
5. Darling, N., Steinberg, L. Parenting style as context: An integrative model / N. Darling, L. Steinberg // Psychological Bulletin. - 1993. - Vol. 113, № 3. - P. 487–496.
6. Schwartz, S. H. A theory of cultural value orientations: Explication and applications / S. H. Schwartz // Comparative Sociology. - 2006. - Vol. 5, № 2–3. - P. 137–182.
7. Bronfenbrenner, U. The ecology of human development: Experiments by nature and design / U. Bronfenbrenner. - Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979. - 330 p.
8. Baumrind, D. Effects of authoritative parental control on child behavior / D. Baumrind // Child Development. - 1966. - Vol. 37, № 4. - P. 887–907.